

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора філософських наук, професора

Стадника Миколи Миколайовича

на дисертаційне дослідження

Петришин Неоніли Євгенієвни

"Інтерпретація екологічних проблем в сучасному католицизмі:

філософсько-релігієзнавчий аналіз",

подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук

за спеціальністю 09.00.11 - релігієзнавство

Суперечливість сучасної людської цивілізації постає об'єктом осмислення філософів усього світу. Можливо ніколи раніше творчий дух людини не розкривав себе в такому широкому діапазоні між корисністю його досягнень та загрозою руйнації або ж загибелі усього живого. Поруч із безумовними науковими досягненнями, людство сьогодні має глобальні екологічні проблеми, вирішення яких потребує спільних зусиль науковців, політиків, культурологів, релігійних діячів та кожної окремої людини.

В цьому контексті заявлена тема дисертації постає надзвичайно актуальною. В ній порушується чи не найголовніше питання: чи здатне людство вирішити глобальні проблеми сучасності не звертаючи увагу на духовну складову людини. Зрештою, саме тут і прихований корінь проблеми.

В ХХ столітті провідні мислителі Католицької Церкви неодноразово наголошували на необхідності переосмислення антропологічних питань. Як знаємо, результатом їхніх закликів став антропологічний поворот в усіх галузях людського буття. Водночас, проблема не вирішилась. На початок ХХІ століття, вона набула нових форм. Причину тому, як зазначає дисертантка, "Католицька Церква вбачає в тому, що людина, прагнучи задовольняти свої матеріальні бажання, не думаючи про наслідки досягнення своєї мети, забуває про духовну сторону свого життя, проявом чого стає суспільна екологічна криза. Беручи від природи якомога більше, людина спричиняє величезні збитки навколишньому

середовищу, самій людині та й майбутньому людству" (сторінка 25).

Порушені в дисертаційному дослідженні питання до сьогодні не знайшли належного висвітлення як у вітчизняному, так і світовому релігієзнавстві. Можемо впевнено заявити, що робота є однією із перших комплексних аналізів католицького осмислення екологічних проблем з акцентом на антропологію. Робота має високу науково-теоретичну, науково-практичну і суспільну значущість. Зміст дисертації, її структура розкривають логіку та послідовність викладу матеріалу, що забезпечує поступовість розкриття теми. Висновки дисертації мають високий рівень обґрунтованості, більшість із них відрізняються авторською позицією, що і дозволяє Петришин Н.Є. сформулювати ясно та логічно новизну роботи.

Зупинимось на питаннях дисертаційного дослідження, які відзначені науковою новизною. По-перше, заслуговує на увагу те, що в роботі вперше встановлено, що осмислення екологічних проблем у вченні сучасного католицизму здійснюється крізь призму поняття "екологія людини". Висновок дисертанта про те, що з точки зору Католицької Церкви "У ставленні людини до природи повинні домінувати духовність, поміркованість і самодисципліна, відмова від споживацтва, що дозволить їй не тільки відкрити природу в її сокровенному значенні, а й шлях до Бога" (автореф. стр. 3, дисерт. стор. 7) заслуговує на увагу в контексті новітньої екологічної суспільної свідомості.

По-друге, цінними в теоретичному та прикладному аспектах є висновок про те, що Католицька Церква закликає до екологічного навернення, гармонізації взаємодії людини з природою у світлі християнських цінностей, економного використання ресурсів та енергії, формування екологічної відповідальності вчених у економічній, політичній, науковій, технічній та медичній сферах. Дисертантка обґрунтовано доводить, що Католицька Церква розглядає екологічні проблеми в контексті соціального служіння, а не лише в теоретичному відношенні (автореф. стр 4, дисерт. стор.8).

По-третє, обґрунтовано, що специфічною рисою оцінки наукових досягнень сучасним католицизмом у контексті екологічної кризи є зміщення їх

ціннісного виміру з онтологічної площини у сферу діяльності людини (автореф. стр 4, дисерт. стор. 8). Означене дозволило дійти висновку про те, що в інтерпретації католицьких теологів наука розглядається як суспільне благо, однак увага акцентується на прямій загрозі окремих наукових винаходів самому існуванню людини і природи.

По-четверте, значущим є висновок про те, що соціальне вчення сучасного католицизму спрямоване на формування високого рівня екологічної культури людини, вироблення системи екологічних цінностей та визначення їх місця у загальній структурі християнських моральних цінностей. Відповідно розкрито важливість біоетичних аспектів соціального вчення сучасного католицизму як системи моральних норм і правил, що регулюють впровадження наукових досягнень генетики, біології, біохімії, біофізики на принципах поваги до гідності людини як Божого творіння.

Детальне ознайомлення з текстом дисертації Н.Є. Петришин дає підстави стверджувати, що підхід дисертанта до дослідження сучасної католицької теології в контексті екологічної кризи відзначається фундаментальністю, ґрунтовністю опрацювання.

Важливо відзначити обґрунтованість наведених дисертантом висновків, які базуються на раціональному використанні різноманітних методів дослідження, яке, власне, виконувалося на перетині різних галузей академічного релігієзнавства: методів сходження від абстрактного до конкретного, єдності історичного й логічного, каузального аналізу, типологічного методу, структурно-функціонального аналізу тощо. Ці та інші загальнонаукові методи (аналізу й синтезу, порівняння й узагальнення) забезпечили логіку і системність досягнення і викладу результатів дисертаційного дослідження. Методологічна основа дослідження є вмотивованою.

Справляє позитивне враження широка джерельна база роботи. При цьому недостатня розробленість вітчизняним релігієзнавством означеної проблематики спонукала дисертанта звернутися і до іншомовних джерел. Все

це свідчить про ґрунтовне опрацювання проблеми і високий рівень наукової підготовки автора, його наукову зрілість.

Необхідно також відзначити добру структурованість роботи, логічність викладу, якісне оформлення її наукового апарату.

У вступі чітко обґрунтовано актуальність проблеми, науково коректно сформульовано мету, яка узгоджується з темою та конкретизується у завданнях, чітко окреслено об'єкт і предмет роботи.

У першому розділі дисертаційної роботи "Теоретико-методологічний аналіз філософсько-теологічного і соціокультурного осмислення екологічних проблем" розглянуто джерельну базу дослідження проблеми інтерпретації екологічного вчення Католицької Церкви, ступінь висвітлення проблеми у працях вітчизняних та зарубіжних релігієзнавців, філософів, богословів.

Дисертант доходить слушних висновків щодо неоднозначності оцінки впливу християнства на ставлення людини до природи. Н.Є. Петришин обґрунтовує наявність двох протилежних підходів – критичного та аксіологічного. За критичного підходу, науковці (як зарубіжні, так і вітчизняні) знаходять в християнському віровченні суттєві підстави для неадекватного ставлення людини до природи, що і стало причиною екологічної кризи. За аксіологічного підходу навпаки, науковці вказують на наявність в християнському віровченні базових аксіологічних підстав для гармонійного співбуття людини та природи (стр. дис.11)

Таким чином, даний розділ, присвячений огляду літератури з теми дослідження та аналізу теоретичних підходів до проблеми, постає необхідним підґрунтям для подальшого наукового дослідження католицької теології в контексті екологічних проблем сучасності.

У другому розділі роботи "Інтерпретації проблем екології у соціальному вченні Католицької Церкви" дисертант вдало аналізує особливості соціального вчення католицизму в новітню епоху. Ретельно аналізуючи енцикліки "Нові речі" та "Про безпеку для суспільства" папи Лева XIII, Петришин Н.Є. аргументовано доводить, що саме вони стали основою соціального вчення

Католицької Церкви. Відповідно до цих енциклік вирішення екологічних проблем пов'язується католицькими мислителями з принципами солідарності, взаємодопомоги та поваги до загального блага.

На нашу думку, цінними є висновки автора про те, що екологічна проблематика у соціальній доктрині Католицької Церкви реалізується у концепті соціального катастрофізму. Не можна не погодитися й з тим, що у концепті екологічного катастрофізму Католицька Церква обґрунтовує ідею незворотності руйнівного впливу на природне середовище людської діяльності, що поставило під загрозу саме її існування. У такому розумінні подолання екологічної кризи цілком обґрунтовано пов'язується католицькими мислителями зі зміною ціннісних орієнтацій людини в напрямку "більше бути", ніж "більше мати" та усвідомленням сучасною людиною своєї відповідальності за долю майбутніх поколінь (с. дис.80). Суттєвою є прив'язка роздумів автора до основних положень соціального вчення Католицької Церкви стосовно екологічної кризи в документах II Ватиканського собору (с. дис.92).

Третій розділ "Екологічна програма Католицької Церкви як засіб гармонізації взаємодії людини з природою" містить аналіз змісту та форм взаємодії людини з природою в інтерпретації Католицької Церкви. При цьому з'ясовується обумовленість таких трансформацій в системі людина-природа, за яких у ставленні до природи віруючий має розпізнавати у ній чудесний результат творчої дії Бога, яким людина може відповідально користуватися, виказуючи пошану до внутрішньої рівноваги самого творіння. Дисертантка наголошує на тому, що у сучасній католицькій теології здійснюється пошук тих складових людського духу, які мають зміцнити людину як досконалу істоту, здатну подолати згубні прояви руйнівного впливу сучасної цивілізації на природу.

Завершується робота змістовними висновками, які випливають зі змісту роботи, які є логічними й слугують віддзеркаленням основних результатів дисертаційної роботи.

Виходячи з аналізу основної частини дисертації, можемо дійти висновку,

що поставлені мета й завдання дисертаційної роботи в ході виконання дослідження були досягнуті, а дисертація постає як завершена наукова кваліфікаційна праця.

Основні положення і результати дисертаційного дослідження викладено у 16 наукових працях, 4 статті у фахових виданнях, затверджених ДАК МОН України, 1 стаття в іноземному науковому виданні, 10 тез виступів на наукових конференціях. Таке представлення результатів наукової роботи є достатнім. Кількість публікацій, обсяг, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає вимогам ДАК України та "Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника". Зазначені публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертації.

Характер праць дисертанта, в яких відображено положення дисертації і результати проведених досліджень, спрямованість науково-практичних конференцій, де відбувалася апробація дисертаційного дослідження, достатньою мірою розкривають дослідницьку проблему дискурсу християнської антропології.

Результати дисертаційного дослідження характеризуються, на наше переконання, теоретичною й практичною значущістю. Вони можуть бути використані: а) при подальшій розробці теоретичних питань розвитку сучасного християнства; б) при підготовці концепцій національно-державного будівництва; в) у навчальному процесі, а саме при викладанні таких дисциплін, як релігієзнавство, антропологія релігії, філософія релігії, психологія релігії, історії релігії у вищих навчальних закладах; г) у діяльності державних органів та ЗМІ при вирішенні питань міжконфесійного та етнорелігійного значення тощо.

Ознайомлення з матеріалами дисертаційної роботи та авторефератом дисертанта дають змогу впевнитися у ідентичності основних положень дисертаційної роботи й змісту автореферату, який відповідає вимогам, що висуваються МОН України.

Позитивно оцінюючи в цілому дисертаційне дослідження, слід все висловити і деякі зауваження, які мають, на нашу думку, місце в роботі.

По-перше, суперечливою є теза, що "розвиток науки сьогодні тісно пов'язаний з обов'язками людини щодо ставлення до довкілля, до землі, яку Бог дав усім" (с. дис.116), на основі чого напрошується думка про те, що аксіологічний підхід є основоположним в контексті розвитку науки. Проте відомо, що більшість наукових здобутків сьогодення порушили низку додаткових проблем (зокрема, відкриття генетики). До того ж, сам автор розкриває занепокоєння Католицької Церкви процесами протилежними приведеній думці. Зокрема зауважується: "Коли ставлення до природи набуває споживацького характеру, то воно стає джерелом насилля над довкіллям, та навіть тягне за собою нешанобливе ставлення й до самої природи людини. Природа, як і людина, створена Богом, тому не можна говорити про шанування людського життя без шанобливого ставлення до природного середовища" (с. дис.120).

По-друге, часом у дисертації зустрічаються точки зору богословів, філософів, щодо яких не визначена позиція автора. Так, посилаючись на Е. Муньє дисертант зазначає: "Основний принцип буття кожної людини – всеосяжна любов до ближніх: "Якщо інші люди для мене стають чужими, то я чужий сам для себе". Усе людство – величезний план любові, в який залучений кожен член суспільства" (с.дис.41-41). На жаль, авторський коментар такого неоднозначного судження відсутній.

По-третє, можемо зазначити, що у деяких підрозділах дисертантка тяжіє до описового підходу.

В той же час слід зазначити, що озвучені зауваження не знижують в цілому позитивної оцінки дослідження. Дисертаційна робота на тему "Інтерпретація екологічних проблем в сучасному католицизмі: філософсько-релігієзнавчий аналіз" виконана вперше і поглиблює розвиток філософської науки, а сама вона є суттєвим внеском до системи релігієзнавства.

Дисертація є завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною

науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані та практично цінні результати, що вирішують важливу наукову проблему, яка полягає у концептуалізації інтегральної лінії Католицької Церкви у вирішенні екологічних проблем сучасності. Актуальність обраної теми дисертації, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна та повнота викладу в опублікованих працях повністю відповідають вимогам, які висуваються до докторських дисертацій.

Вище наведене дає підстави зробити висновок, що дисертаційна робота "Інтерпретація екологічних проблем в сучасному католицизмі: філософсько-релігієзнавчий аналіз", представлена на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук, відповідає вимогам "Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника", затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, а її автор – Петришин Неоніла Євгеніївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство.

Офіційний опонент – доктор філософських наук,
професор, професор кафедри політичної аналітики
і прогнозування, Національної академії державного управління
при Президентові України М. М. Стадник

Вчений секретар Національної академії
державного управління при Президентові України
доктор наук державного управління, професор А. П. Рачинський